
DIALOG ZAČÍNÁ V MYSLI

THE DIALOGUE STARTS IN MIND

Milan Klapetek

ČR

Vysoké učení technické v Brně, Institut celoživotního vzdělávání

E-mail: <klapetek@lli.vutbr.cz>

1. ÚVOD

Může se snadno zdát, že není nic jednoduššího, než dialog. Dvě strany dialogu se sejdou na jednom místě (a ani to dnes díky technice nemusí být), vyloží své názory a střídají se v replikách. Stejným právem lze však říci, že dialog je takřka tím největším a nejtěžším intelektuálním výkonem. Samo vyložení stanovisek a střídání replik může být a bývá pouhým setkáním dvou monologů, po kterém obě strany odcházejí nezměněny a nedotčeny ve svých vědomostech, názorech a stanoviscích. Má-li být dialog dialogem, musí v obou myslích existovat jakýsi latentní zárodek toho, co bude obsahovat ono sdělení té druhé strany. Kvantum vyměněných informací, které nejsou pouze „mechanicky registrovány“, ale skutečně najdou v té druhé mysli své místo i význam, je paradoxně tím větší, čím více si partneři dialogu již předem rozumí, čím více je každý z nich orientován v systému myšlení toho druhého, čím jsou si blíže. I proto je v reálném dialogu často nutno uspořádat nejprve spoustu „otřukávání“, než se partneři poznají a porozumí si natolik, že jsou schopni spolu vstoupit do dialogu. Dialog není ničím jednoduchým a samozřejmým - každá lidská mysl sama o sobě představuje tajemný zašifrovaný hieroglyf, a podaří-li se v dialogu dvěma hieroglyfům skutečné setkání, je to zázrak, ne nepodobný početí. Dialog se ovšem také nebude konat tam, kde obě strany vidí těžiště v přesvědčování, vyvracení a dokazování. To je pak spíše jen jakási intelektuální rvačka.

Dialog mezi technickými a humanitními vědami se, soudím, z této zákonitosti nijak nevymyká. I zde je třeba, aby obě strany měly ve své mysli jakýsi zárodek „toho druhého“, případně nějaké společné známé místo, na kterém se mohou bezpečně setkat. Netřeba ani zmiňovat nezbytnost přítomnosti dobré vůle a vzájemné úcty, bez kterých žádný dialog rovněž fungovat nebude.

Troufnu-li si nějak hodnotit naši současnou realitu, pak toto místo, na kterém by takový dialog probíhal, by se nehledalo snadno. Následkem jinak velmi moudrého a prozíravého rozdělení, které na svět přivedl Descartes, se vědy exaktní, přírodní či technické zbavily teologického a metafyzického poručníkování a vybavily se dokonalými metodami, poskytujícími jim spolehlivé a (celkem) jednoznačné závěry. Lze dokonce říci, že svou nezávislost na ideách či ideologiích dosti střeží. Oblast na druhé straně oné Karteziovy hranice, svět myšlení, idejí a jiných podobných nerozprostraněných jsoucen, se proti oněm přírodním vědám postupně stal spíše Popelkou, přestože je jejich matkou. Tato Popelka se sice snaží jak může napodobit či dokonce nějak „dohnat“ svou slavnější a bohatší, vpravdě vědeckou příbuznou, snaží se používat její exaktní metody a postupy, leč vše marno. I když se třeba i humanitní vědy snaží aplikovat matematiku všude tam, kde se to zdá být jen trochu možné, nejsou brány příliš vážně. „Co mně může dát taková sociologie?“, zeptá se celkem právem technik (o filosofii ani nemluví). Vyprávěl mně tak jeden technický kolega o výsledcích sociologického výzkumu, které byly kdesi publikovány. Tím výsledkem (podepřeným dokonalou dokumentací) bylo, že v městech se na jednoho obyvatele spotřebuje 2,36 x více toaletních prostředků, zatímco na venkově 3,34 x více gumových holínek. „To by jeden nevěřil!“, dodal k tomu. Je pochopitelné, že ony humanitní Popelky stěží mohou přinést něco víc. V svém pozitivistickém rodném listu mají jasně napsáno, že se mají zabývat *tím co je*, nikoliv *tím, co by mělo být*. Jenomže, „co je“, to namnoze člověk vidí sám, a mimo to, oslnivě přesné výpočty a hodnoty budou pro fyzika vždy příliš, příliš „měkké“.

Viděno očima věd humanitních, vypadá situace ovšem zcela jinak. Ony samy se, jak mohou být přesvědčeny, dotýkají absolutna, či alespoň některého jeho cípu, zatímco technika se přízemně točí kolem kola na hřídeli, pevnosti nějakého trámu, případně vymýšlí něco, co možná přinese na svět více pohrom než požehnaní. Nahlížená nevážnost takového zaměření jakoby zaznívala z výroku „*Nejsložitějším technickým systémem, kterému rozumím, je skoba*“, kterým se opět holedbal se jeden z onoho humanitního tábora.

Dialog za těchto okolností nespadne z nebe, ale musí pro něj být vytvořeny předpoklady. Dialog technických a humanitních věd ovšem vedou a povedou živí lidé, což se závažným způsobem promítne do obsazení jednotlivých rolí, a to zejména na té humanitní straně. Humanitní vědy jsou, jak říká i slovník, charakteristické velkou rolí poznávajícího subjektu. To

ovšem znamená, že dialog se bude odvíjet v bytostné závislosti na tom, kdo že bude zástupcem oné humanitní strany. Zde tedy bude nutno té technické straně již v úvodu sdělit, že kdyby v daném dialogu ony humanitní vědy zastupoval kdokoliv jiný, bude onen dialog pravděpodobně vypadat úplně jinak. Toto upozornění se vztahuje i na tuto stať, a právě to považuji za důležité již v úvodu podtrhnout. I toto upozornění je, soudím, neodmyslitelnou součástí tohoto dialogu jako takového. Dialogu mezi technickými a humanitními vědami se jeho různých podobách a rovinách věnuji na VUT v Brně již bezmála 20 let. Tato konference je tedy pro mne výzvou k dílčímu mezisoučtu a malému shrnutí některých poznatků a zkušeností.

2. DIALOG V MYSLI

Mnoho činností je dobré začít úklidem. Při úklidu vysype člověk obsah zásuvky, ve které je vše bez ladu a skladu, a dá jednotlivým věcem jejich místo, vyplývající z určitého zvoleného řádu. Podobný zásah může člověk provést i ve své vlastní mysli. Pro potřebu našeho tématu bude stačit rozřadit obsahy naší mysli na pouhé dvě hromádky. Jednu z oněch dvou hromádek nazvěme *soubory datové*, druhou pak *soubory programové*. Označil jsem tyto dvě hromádky názvy, pocházejícími z jazyka mých technických protějšků a kolegů v onom dialogu – to budiž chápáno nejen jako vstřícné gesto, ale jako jeden kamínek do pomyslného mostu, který máme zbudovat. Nuže, co bude na těchto dvou hromádkách?

- **A. Soubory datové** – na toto místo položíme znalosti a vědomosti, týkající se onoho rozprostraněného materiálního světa, ale jistě i světa vlnění a částic, informace takříkajíc přírodovědné, kde bude jak jistota, že diamant je tvrdší než sklo, tak i logická stavba Mendělejevovy tabulky prvků, kde bude veškeré matematické, fyzikální, chemické a třeba i astronomické poznání.

Tato hromádka je docela jasná a jednoduchá, a nikdo s ní nebude mít potíže. Horší to bude s tou druhou. Dokonce je možné, že někdo řekne, že již na žádnou druhou nic nemá, protože všechno, co ví, již vyložil. Ale má...

- **B. Soubory programové** – zde jsou uloženy míry, srovnávací měřítko, závaží hodnot, zde jsou všechna naše vědomá i podvědomá „*lepší je toto než tamto*“, zde budou pravidla pro stanovení životních priorit, zde někde se rodí konstrukce životních cílů a odtud pak

pochází i rozhodovací kritéria, posuzující vhodnost či nevhodnost cest, k těmto cílům vedoucích. Všechno to je obvykle obsaženo v tom, co se nazývá „světový názor“. Na rozdíl od souborů datových je všechno na této hromádce, žel, podstatě neverifikovatelné.

Tyto naše dvě pomyslné hromádky odpovídají dvěma zcela odlišným pojetím *pravdy*, se kterými je možno se setkávat a které je nutno pečlivě rozlišovat, což se právě obvykle neděje.

Datové soubory jsou (nebo by měly být) pravdivé v řeckém smyslu, odpovídajícím řeckému výraz ALÉTHEIA, „neskrytost“. Jsou to ty vědomosti, které člověk získal tím, že odstranil všechny halící a matoucí závoje a za nimi našel onu nahou pravdu (on to sice ještě může být také opět jen závoj, ale to ponechme stranou). Datové soubory jsou výsledkem, finálním produktem intelektuálního procesu poznání, a tím je také způsobeno, že se tato oblast neustále vyvíjí, upřesňuje a rozšiřuje. S těmito daty pracují, je objevují a rozvíjejí technické a přírodní vědy

Povaha *programových souborů* je pojí se zcela odlišným pojetím pravdy, které by bylo možno nazvat *biblické*. Pravda zde není na konci nějakého intelektuálního výkonu či poznávacího procesu, nýbrž je *výchozí volbou, zvolenou výchozí jistotou*. Jedni se rozhodli spoléhat v životě na koně, vozy či peníze, mou jistotou je Hospodin – tak asi vyjadřuje toto pojetí pravdy biblický žalmista. Nemá pro tuto svou volbu žádné důkazy, z mnoha hledisek se dokonce může jevit nerozumná, ale on právě to položil jako *svoji pravdu, svoji jistotu*. Se světem těchto konstruktů, idejí a pomyslů mají co činit tzv. humanitní vědy, nejvíce ovšem filosofie a teologie.

Vztah mezi těmito dvěma podobami obsahu lidské mysli by bylo ostatně možno vzdáleně přirovnat k jedné celkem okrajové otázce astronomické. Naše generace se ve škole učila, že nejmenší a nejbližší planetou sluneční soustavy je Pluto. Před nedávnem však proběhla tiskem zpráva, že to již není pravda - byla totiž přijata nová definice pojmu „planeta“, a následkem toho se Pluto stalo pouhou planetkou, protože parametrů planety nedosahuje. Odpověď na otázku, co tedy Pluto je, je potom složena ze dvou komponent, zásadně se lišících svou povahou. Ta první komponenta obsahuje informace o velikosti a ostatních měřitelných vlastnostech a parametrech tohoto kosmického objektu, tedy údaje, které je možno různými metodami s různou přesností změřit. Tou druhou komponentou je stanovená hranice, určující co planeta ještě je a co planeta už není. Zatímco velikost tělesa Pluto je objektivní a na lidském myšlení či vůli nezávislá, to

druhé, ona definice planety, je v tomto našem rozdělení součástí oněch programových souborů. Bylo to patrně někde odhlasováno, a třeba až bude ředitelem některé slavné hvězdárny někdo jiný, bude definice změněna a děti se budou opět učit, že Pluto je planeta. Rozhodnutí, jak velké musí být těleso, aby bylo planetou, nemá, jak soudím, s vědou přímo nic společného. Takové rozhodnutí by mohl případně vytáhnout papoušek z klobouku. Zatímco velikost je realitou, hranice a definice pojmů jsou pomyslné, jsou to obvykle konstrukty, česky možno říci „pomysly“, pro myšlení ovšem nepostradatelné.

Činnost naší mysli je založena na využívání těchto pomyslů, obsažených a definovaných v programových souborech, neboť pouze pomocí těchto pomyslů je možno vnímaná fakta řadit a hierarchizovat. Dokonce i o tom, co je a co není „fakt“, rozhoduje nějaký noetický, definiční „pomysl“. Tedy, žel, ani člověk, který je přesvědčen, že pracuje „pouze s fakty“ se bez pomyslů a konstruktů neobejde. Pomyslem je totiž nakonec i onen sám pojem „faktum“. Názory dvou lidí na to, co na tomto světě představuje „fakta“, případně dokonce „relevantní fakta“, se mohou od sebe dalekosáhle lišit. Není tedy pak vůbec nic divného a nevšedního na tom, že se dva lidé, pracující „pouze s fakty“, dopracují něčeho od sebe na hony vzdáleného.

Výchozí tezí tohoto mého uvažování je tedy to, co mně potvrzuje moje zkušenost, že si obvykle člověk (člověk technicky vzdělaný) existenci a zásadní závažnost onoho „programového“ komponentu svého myšlení příliš neuvědomuje. „*Vždyť to přece vidím, jaké to je!*“ V tomto případě ovšem takové mysli žádný vědomý dialog neprobíhá, což ovšem jistě naprosto a nijak neznamená, že by tam ona programová složka nebyla skrytě přítomna a účastna. Je tam, člověk si jí pouze není vědom a, jak již bylo řečeno, její skryté hodnotoměrné působení se mylně zahrnuje do oblasti objektivního poznání. I když člověk pouze řekne „Prší“, je to výsledkem setkání či dialogu oněch dvou komponent – vnímaného meteorologického jevu a definice pojmu „déšť“ v dané mysli. Stane se vám ovšem, že někdo na to opáčí: „Prosím vás, toto není žádný déšť!“ a jiný pak bude i tomu oponovat: „To neprší, to lije!“ Obávám se totiž, že je mnohem větší než malý díl pravdy na vtípném aforismu amerického herce a dramatika Petera Hortona:

Uvnitř vědy se lehce přisáhá, že máme pod sebou pevnou půdu.

Zapomíná se, že celá budova spočívá na několika neprokazatelných plovácích....

A nyní si vezměme takové mnohem složitější uvažování, například o genetickém inženýrství, automatizaci a podobně... Kolik jen tam jenom ve hře zcela nevyzpytatelně „nastavených hodnot“, kterých si diskutující obvykle nejsou vědomi, a které výsledek uvažování zásadně ovlivňují.

Soudím, že nespočet lidských nerozumění, kolizí a neštěstí, od těch malých a všedních až po politická či dokonce vědecká, kořeni právě zde. Je to jeden a tentýž osudný omyl, nebo dokonce osudná domýšlivost. Člověk do svých kalkulací, pracujících domněle pouze s nezpochybnitelnými fakty, vědomě nebo nevědomě přimíchá něco z úplně jiného těsta, něco, co postuloval, co si zvolil či vybral.

Je zde ovšem něco nebo někdo, kdo by měl na tuto okolnost upozornit? Je zde nějaký obor, jehož předmětem studia a zájmu nejsou „tvrdá fakta“, nýbrž právě ony mlhavé pomysly, které, paradoxně, mohou udělat „tvrdý fakt“ jednou z toho, jindy z onoho? Možná, že zde nikdo takový není, ale být by měl. Měl by to být filosof. Význam strážného poslání filosofie vyjadřuje onen antický výrok: *Město, které vyhání filosofa, je vydáno neodvratné zkáze*“ - obávám se, že toto varování platí i dnes.

3. KULTIVACE PROGRAMOVÝCH SOUBORŮ

Rozdělení věd na humanitní a technické je možno pozitivně pochopit v tom smyslu, že při soustředění pozornosti na určitý objekt je možno zvolit přiměřené nástroje i přiměřenou metodu zkoumání. Zatímco pro zkoumání technických či přírodních jevů jsou zcela adekvátní metody kvantitativního zkoumání, pro oblast programů, obsažených v lidské mysli jsou tyto nástroje takřka nepoužitelné. Jak popsat či definovat stav lidské mysli ve vztahu k nesnadno definovatelným pojmům, resp. vzhledem k něčemu, čemu právě stav oné konkrétní mysli dává náplň? Zde je, soudím, kompetentní pouze mýtopoetická řeč obrazů a podobenství, a právě v ní se pokusím věc vyjádřit.

Programová součást lidské mysli se může naplnit zcela spontánně. Je naprosto přirozené a normální, že člověk v procesu nabývání rozumu a zrání přejímá kulturní „vzorce“ myšlení i chování od svého okolí. V mysli se tak usadí a zakořeníte programová výbava, která se více či méně nahodile naskytla, když byla vhodná chvíle k tomu, aby byla nainstalována. Mysl

se zaplní způsobem, pro který by bylo, soudím, možno použít obraz „náletové louky“. Tak je označován pozemek, na kterém, podobně jako v oné myslí, roste to, co tam v podobě semen spontánně „nalétlo“. Když jsem se s tímto pojmem setkal, domníval jsem se, že takové místo musí být radostnou, pestrou směsí, projevem nespoutaného spontánního obohacování a zpestřování. Životní realita mne z této iluze vyvedla. Zdědil jsem takový „nálet“ a viděl, že skutečnost je zcela jiná. Na tom kousku země, ponechaném samu sobě, nebyla žádná květinová pestrost, nýbrž rostly tam pouze akáty a kopřivy. Ano, ona nespoutaná spontánnost nejspíše dopadne tak, že se několik málo nejagresivnějších rostlinných druhů postará o to, aby vedle nich nic jiného nerostlo. V lidské myslí je obrazem takového náletu člověk, mající svůj životní program v podstatě vyjádřen dvěma či třemi programovými myšlenkami: *Na nic se neohlížej! Co můžeš urvat, urvi! Užij si teď, plat' zítra!* Mysl s takovým programovým vybavením se záhy octne v nesnázích, jejichž řešení není schopna zvládnout jinak, než kriminálním nebo autodestruktivním způsobem.

V sousedství mého náletového cípu jsem objevil jednu možnou alternativu. Bylo jí kukuřičné pole. Geometricky přesně vyrovnané stonky této nesporně užitečné rostliny se bezútešně táhly do nedohledna. Prostor mezi stonky byl

nějakým herbicidem „ošetřen“ tak, aby se tam neujala ani ta nejskromnější chudobka. *Monokultura* je ovšem patrně považována za vrcholně ekonomickou, a člověk ji začal na tváři země prosazovat již od doby velké agrární revoluce někdy před 10 000 let. Je to řešení jinak riskantní, a například smrkové monokultury jsou rájem kůrovců a jiných chorob, nechráněný povrch kukuřičného pole jednou dešť spláchl na náměstí

v Litomyšli, ale ekonomické myšlení (nejagresivnější nálet?) se nakonec vždy prosadí. Monokultura má rovněž svou dobu v myslí. Je to v podstatě sen každého technokrata a dogmatika. Viděl jsem to jednou i na předvolebním plakátu „*Žádné zbytečné vědomosti do školních osnov nepatří!*“ Člověku by asi měla krom čtení, psaní a počítání stačit počítačová a finanční gramotnost, všechno ostatní je rozmar a zbytečný luxus,

pletoucí člověku hlavu a odvádějící ho od toho, co je podstatné. Monokultura v přírodě i v mysli ovšem směřuje ke stavu, nesoucím krátký a výstižný název „*poušť*“.

Lze v rovině našeho podobenství nalézt důstojné a perspektivní řešení? Soudím, že ano, a oním řešením by bylo něco, co bych nazval „*orientální zahrada*“.

Čínská či japonská zahrada není buldozerem srovnanou plochou, pokrytou pravoúhlými záhonky, nýbrž neznásilněnou, leč je obohacenu a zušlechtěnou přírodou. Přirozený reliéf terénu či mysli je zachován, ale je doplněn, zpestřen, zkrášlen a rozvinut. Někde tam může třeba být i onen akát, kopřiva, smrk či kukuřice, ale bude tam místo i pro ty rostlinky,

kteřé by v „nelítostném darwinisticko-konkurenčním boji“ neobstály. V člověkově mysli představuje tento obraz myšlenkové bohatství, obsažené i v těch kulturních vzorcích, které veřejným prostorem běžně nepoletují. Budou tam dávné kulturní archetypy mýtů i bible, ukazující člověku, co je to „*conditio humana*“, neboli „*lidský úděl*“, budou tam takové interpretace lidského života, které přesahují pojetí „*homo faber*“ i „*homo economicus*“. Bude tam smysl pro žasnoutí i vnímání naprosté nesamozřejmosti onoho projektu, který lze nazvat „*člověk*“, pro jeho krásu, ale i hranice, velikost, ale i vratkost a zranitelnost. Bude tam schopnost filosofické sebereflexe, i znalost „*zacházení s myšlenkami*“, umožňující člověku rozeznat, kam až lze s kterou ideou (či ideologií) dojít. To všechno jsou „*rostliny*“, nenesoucí přímý měřitelný užitek, který by bylo možno nějak „*vyčíslit*“. Tyto obsahy však v lidské mysli vytvářejí klima, prostředí, naladění, projevující se ve větší míře schopnosti daného člověka být vědomou, radostnou a zodpovědnou částí lidského celku. To nedokáže ani nálet, ani monokultura, o poušti nemluvě.

Položme si zcela praktickou otázku, jak onu zahradu v mysli navodit? Kdo je zde ten kompetentní, či dokonce povoláný a zodpovědný? Soudím, že je to celá ona široká fronta, od umění, přes náboženství až po filosofii. Budou zde i ony vědy, které mohou zkoumat dopady jednotlivých myšlenek na individuální mysl i na život lidského společenství – psychologie a sociologie. Již slyším hlasité námitky, že tyto obory mají své poslání v něčem úplně jiném – úkolem náboženství je kult a bohoslužba, umění má

šokovat (a vydělávat), filosofie je akademická katedrová věda, po které nikdo nemůže chtít něco tak přízemního, jako je učit člověka umění myslet o sobě a o světě. Jenomže, to tvrdím a za tím stojím, učit člověka žít v celé pestrosti a šíři toho, co to znamená, to je jejich původní a legitimní poslání, od kterého ovšem, pravda, namnoze zběhly (nebo, možná ještě spíše, byly monokulturními ideology zahnány). Aby mohly vstoupit v dialog, ke kterému jsou povolány, musí tedy nejprve znovu najít samy sebe. A to jak filosof, tak teolog, tak umělec, psycholog i sociolog.

4. OD DIALOGU V MYSLI K DIALOGU SKUTEČNÉMU

Východiskem dialogu filosofie s technickými vědami může být tedy to, že si i technik, přesvědčený, že ve svém myšlení zachází pouze s tvrdými fakty, uvědomí, že tomu tak zdaleka není. Pomysly nelze v mysli ovšem vždy nějak jednoduše rozeznat a odhalit. I to patří k již zmíněné povaze naší doby, že se pomysly převlékají za vědecky nezpochybnitelná fakta a tím dodávají konstrukcím zdání stejné nezpochybnitelné solidnosti. Role humanitních věd je tedy, mimo jiné, i v tom, aby uváděly tuto závažnou věc ve známost: majetek, svoboda, pokrok, lidská práva, duše atd., to nejsou reálná a exaktně definovatelná „fakta“, nýbrž pomysly, konstrukty, které byly stvořeny v určité době proto, aby umožnily pojmenovat určitý aspekt člověkovy existence, a dále pak, aby způsobily v pochopení člověka a lidského bytí určitý žádoucí posun. Pokud se kterýkoliv pomysl nekontrolovatelně zabsolutizuje, stává se z něj modla. To platí ovšem nalevo i napravo. Nad užitím či zneužitím těchto pomyslů by měl někdo bdít, to je však (ve jménu jednoho zabsolutizovaného pomyslu) zásadně odmítnuto. Naše existence se stává neřízenou střelou, či, chcete-li, náletovou loukou. Dialog mezi humanitními a technickými vědami může být dobrým a realizovatelným řešením kultivace myšlení na obou stranách.

Pro dialog je dobré si ujasnit možné podoby či oblasti oněch pomyslů, které potom budou v dalších operacích hrát tak závažnou roli. Tou první oblastí budiž ona *sama vlastní soukromá mysl každého člověka*, tedy i myslí technika. Již zde je možno vést dialog o té citlivé hranici mezi tím, „co víme“ a „čemu věříme“. Je možno se v dialogu věnovat tomu, jak ten či onen akceptovaný systém hodnot ovlivní to, zda daný člověk bude v životě šťasten či nešťasten. Jsou i takové životní filosofie, které přivádějí člověka do nepřetržitých a neřešitelných konfliktů, jsou takové, které jsou naopak i ony neodstranitelné hrany a úskalí lidského bytí schopny ohladit a jejich dopad minimalizovat. Nemnohý člověk již dnes ví, že se každý z nás se

jednou nebo několikrát ocitne na rozcestí dvou cest, na kterém je napsáno – půjdeš-li tudy, budeš mít dostatek tohoto, bude ti však chybět ono, zatímco půjdeš-li tou druhou cestou, budeš na tom přesně naopak. Mnoho psychických poruch je ve skutečnost způsobeno defektem v oblasti životní filosofie, což je, myslím, kletba všech tzv. bohatých a rozvinutých společností. Je možno vést dialog o tom, co je to „štěstí“, jak různě může být pochopeno, i o tom, kterými cestami je a kterými není dosažitelné. Všechna tato témata a látky schraňuje ve svém pokladu filosofie, a je přímo povinná je v dialogu poskytnout. Právě dialog je zde však tou nezbytnou podmínkou – žádná z těchto moudrostí věků nemůže být předána mentorským, povýšeným způsobem, ale pouze tou formou, jakou kdysi dávno filosofové tyto poznatky přinášeli na svět i šířili – přátelským rozhovorem, spíše neformální besedou, ve které je možno reagovat na bytostnou neopakovatelnost každé lidské bytosti a je možno hledat slova každému na jeho míru. Filosofie ve své původní podobě učila člověka, jak šťastně žít, a to pokud možno s nejmenší závislostí tohoto štěstí na vnějších neovlivnitelných okolnostech. Filosofie učila člověka pracovat s pomysly, neboť tento materiál vyžaduje neméně odborného zacházení než auto nebo počítač. A tak také vybízím své technické kolegy – věnujte své mysli, přinejmenším tolik péče a pozornosti, kolik věnujete vyladění motoru svého automobilu nebo svému osobnímu počítači.

Druhá oblast dialogu bude o něco náročnější a také ovšem společensky závažnější. Diskusi by bylo možno a vhodné vést i o samých filosofických základech oné určité „zvolené“ *koncepte lidské společnosti*, od které se odvíjí všechny vítané i nevítané rysy našeho společenského a politického života. Místo hospodského lání (hovorově *remcání*) a všech možných nátlakových akcí pro to či proti onomu by bylo dobré sáhnout po dialogu s filosofií. Ta by možná lidem řekla: *„Miláčkové, toto uspořádání svých lidských věcí jste si vybrali, a to nejspíše proto, protože se vám vzhledem k vašim individuálním filosofickým měřítkům (o nichž možná ni nevíte) zdálo být nejvýhodnější, a slibující nejvíc statků, které jsou pro vás prioritní, za nejméně námahy a starosti. Jenomže podobně, jako u nás nelze zavést pěstování cukrové třtiny nebo rýže, nelze ani jakýkoliv společenský systém „nainstalovat“ podobně jednoduše, jako lze nainstalovat pračku nebo klimatizaci“* Ano, filosofie by mohla v přátelské diskusi člověku vyjevit nezrušitelnou souvislost mezi mravní povahou jednotlivých částí a tím, co z nich bude možno sestavit. Mnohá přísloví mluví o tom, z čeho všeho nelze uplést bič... I zde by dialog filosofie s lidmi, vnímajícími svět „technicky“ mohl přinést kultivaci výchozích představ i závěrů. Dialog o těchto otázkách

nemá nic společného s politickou agitací nebo jinou formou náboru duší do některého tábora – akademický dialog je jedinou formou lidského setkání, při kterém je možno dostat se ke kořenům problémů a poznatky zasít do přítomných myslí způsobem, mohoucím umožnit jejich zdravý růst. Předmětem filosofického uvažování byly už kdysi dávno v Řecku ony možné formy organizace ekonomického a společenského života, se kterými se člověk setkává a zápasí dodnes. Co může člověku přinést to, že učiní statky společnými, co mu to naopak vezme, a podobně – co člověka čeká, když na místo nejvyšší vyzdvihne sociální konstrukt soukromého vlastnictví a svobody? Filosofie člověka učí počítat s oněmi nezměnitelnými okolnostmi lidského života, „*conditio humana*“, a odtud by mohl také zvědět, že není ideálních řešení, člověk by měl rozumět tomu, co si volí, na trochu hlubší, než propagandisticko- marketingové úrovni. Ekonomické a politické systémy vyrůstají nikoliv z faktů, nýbrž z určitého způsobu pochopení lidského života, jeho smyslu a hodnot, kterými se měří. Opět jsme u pomyslů, těch plováků, na kterých stavby stojí, u pomyslů, k jejichž zkoumání je kompetentní kritická filosofie. Formou, kterou je možno tuto oblast zkoumat i výsledky prezentovat, je diskuse. Ostatně, podle slavného výroku Tomáše G. Masaryka je podstatou demokracie diskuse, diskuse, a nikoliv třeba volby.

Třetí oblastí dialogu filosofie s technikou může být sama *podstata, podoba a cíl technické tvorby*. Řeč o této otázce může být již dlouho považována za řeč takřka absolutně akademickou, což může jistě pro někoho znamenat – marnou a neplodnou. Pouze málo lidí technicky tvořících má nějaký prostor pro samostatné a svobodné rozhodování o to, co a v jaké podobě hodlají přivést na svět. I tuto okolnost je však dobré učinit předmětem uvažování a diskuse, s tím, co to znamená. Je možno položit si otázku, kdo tedy rozhoduje o tom, čemu bude věnováno lidské úsilí, suroviny a další zdroje, obvykle neobnovitelné? Je tento stav nutný? Je zdravý? Jaký dopad mají na člověka a lidskou společnost nové technické možnosti? Co člověku dávají a co mu berou, případně, jaká je cena toho, co dávají, jaká je cena a postradatelnost toho, co mu berou?

Další oblastí dialogu může být *otevření dveří, které člověka technicky tvořícího a myslícího dělí od pokladů lidské kultury a nadčasové moudrosti*. V procesu vzdělání, a to nejen technického, se člověk učí a naučí číst odbornou literaturu, vědecké a technické texty. Lidská kultura je ovšem založena na látkách, které jsou napsány v jiném jazyce, kterému dnešní člověk obvykle nerozumí. Je to jazyk mýtopoetický, jazyk, kterým je

v podstatě napsána i bible, jazyk obrazů, symbolů příběhů. I tato látka je vhodná k oboustranně obohacující diskusi. Co je pro nás skryto v tomto motivu? Je možno toto poučení někde aplikovat na náš život, jak a do jaké míry? I toto téma lze nejlépe zpracovat formou dialogu, umožňujícího bezprostředně reagovat na jedinečné postřehy a zkušenosti, které lidé s touto oblastí mohou mít.

5. VÝCHOVA A CESTA K DIALOGU NA VUT V BRNĚ

Setkání humanitních a technických věd má na VUT v Brně několik podob. O jedné z nich zde referuje moje kolegyně, působící na Fakultě stavební, PhDr. Dana Linkeschová, CSc. Mým pracovištěm je Institut celoživotního vzdělávání, který je celoškolským ústavem, v jehož péči je nejen výuka českého jazyka pro cizince, ale i psychologické poradenství pro studenty, interní vzdělávání pro zaměstnance VUT, Univerzita třetího věku a výuka humanitních předmětů na fakultách.

Dialogu mezi vědami je patrně nejbližší *interní vzdělávání*. Zaměstnanci VUT v Brně se zde ve čtyřhodinovém bloku mají možnost seznámit s různými oblastmi lidské kultury, od mytologií některých národů, přes náboženské soustavy až k vybraným filosofickým pohledům na svět. Právě zde se mohou setkat a seznámit i s „mýtopoetickým jazykem“, ve kterém jsou vyjádřeny základní pilíře lidské kultury.

Výchovou k dialogu jsou nabízené humanitní předměty, jejichž výuka, zajišťovaná Institutem celoživotního vzdělávání probíhá na třech z devíti fakult VUT v Brně. Jsou to v současné době tyto čtyři předměty:

Filosofie a kultura – předmět je koncipován jako nabídkový katalog různých způsobů pochopení jsoucna. Předmět je zaměřen na to, aby byl studentům pomocí a inspirací při tvorbě jejich vlastního obrazu světa, který je bude životem provázet. Jde o to, aby rozuměli nejen tomu, co si jako svůj světový názor sami zvolí, ale aby stejně rozuměli i těm způsobům pohledu na svět, se kterými se budou setkávat u ostatních lidských bytostí.

Rétorika – akademicky vzdělaný technik by měl mít přiměřeně dobrou kvalifikaci i v oblasti komunikace. V tomto předmětu nejde pouze o osvojení si „dovedností“, nýbrž o kompletní inovaci celé „komunikační soustavy“, tedy i o kvalifikovaný vhled do filosofických, psychologických a sociologických souvislostí mezilidské komunikace. Významná pozornost je věnována procesu „tvorby názoru“, neboť odtud se odvíjí i schopnost

druhým lidem porozumět a na názorové odlišnosti reagovat konstruktivně a adekvátně, tedy nikoliv běžným hádavým a netolerantním způsobem.

Dějiny a filosofie techniky – tento předmět předkládá vývoj a dějiny technické tvorby od jejího počátku až po současnost. Časové penzum ovšem umožňuje pouze postžení charakteru základních kapitol a nejdůležitějších událostí, aby při tom bylo možno v každé oné fázi zdůraznit podobu dialogu mezi technikou a společností, jak byl danými epochami a událostmi formován. Jde tedy i o postžení filosofických, psychologických a sociologických aspektů techniky, kteréžto aspekty by měl mít technik stále před očima.

Právní minimum – tento předmět poskytuje základní poučení o systému platného práva, zásadách jednotlivých právních oborů a předkládá i současnou podobu legislativního procesu. Mimo to a nadto se může posluchač seznámit s podobou právních kultur, které se vyskytují v našem světě a není opomenut ani složitý vztah mezi právem a ethosem. Cílem tohoto předmětu je pozvednutí úrovně právního vědomí u posluchačů, a to nejen v podobě znalosti nezbytných základů práva a právního vědomí, ale i v nepostižitelné rovině motivace a ochoty autoritu práva respektovat.

Na VUT v Brně byla vyzkoušena i dávná forma univerzitní disputace, zvané *Quodlibet*. Při této disputaci se realizuje veřejná diskuse na zvolené téma, a to v akademicky kultivované podobě a přátelském duchu. Myslím, že právě téma této konference je dobrou motivací k tomu, abychom ještě v tomto akademickém roce tuto velmi obohacující dialogickou událost zopakovali.

Na tomto místě jsem ještě dlužen poděkování vedení VUT v Brně i mnoha představitelům jednotlivých fakult, že k humanitním předmětům a programu *humanizace výuky* přistupují vstřícně a naše akce se těší jejich podpoře.

6. ZÁVĚR

Četnější dialog mezi technickými a humanitními vědami by byl ku prospěchu naší společnosti i obou stran takového dialogu. Ze strany humanitních věd by prospěl vědomí spoluzodpovědnosti humanitními vědami se zabývajících odborníků za to, aby výsledky jejich věd našly své místo mezi těmi, kteří jejich náhledy mnohdy potřebují, ale nejsou jim ani známy, ani dostupny. Humanitní vědy disponují poznatky, které by mohly vést nejen ke zkvalitnění individuálního lidského života, ale i k přiměřenějším pohledům na svět, i k společensky a osobně zodpovědnějším postojům. Soudím, že zasetí vědomí o přítomnosti a

závažnosti „programových souborů“ v mysli může vést člověka technicky zaměřeného k touze tuto stránku postavit na vyšší úroveň, aneb, jak říkají počítačová experti, provést její up-grade. Oni nám pak na oplátku ukáží, jak lépe a efektivněji zpracovávat fakta, se kterými mnohdy středověkými metodami zacházejí humanisté, a jak mnoho příkladů pro náš mýtopoetický jazyk poskytuje právě věda a technika.

Dialog je sice na první pohled příliš měkká a nezávazná forma setkání dvou různých přístupů k jsoucnu, lépe by se mohlo zdát výsledné dobro pojištěno nějakou institucionalizovanější, zaprotokolovatelnější cestou, ale i to je jedno z poučení filosofie a psychologie - člověk je ochoten se podřídit spíše tomu, co sám objevil nebo našel, na čem se sám podílel, čemu ví začátek i konec. Diskuse je v tomto smyslu forma jediná, nezastupitelná a nenahraditelná. A nejen to – pro diskusi, kterou máme na mysli, je technická univerzita tím nejlepším místem. Setkávám se často s techniky, kteří jakoby cítí, že jim „něco chybí“. U humanitních vzdělanců se takový pocit deficitu objevuje, soudím, spíše výjimečně. Ne vždy se stává, aby podmínky a okolnosti pro naplnění nějakého ušlechtilého plánu byly tak příznivé! Kdybych chtěl skončit pateticky a ve vysokém stylu (což by aktuálnímu, krásnému a přímo vznešenému tématu naší konference nebylo nikterak nepřiměřené), skončil bych asi takto:

Dějiny, minulost i budoucnost na nás v tento čas hledí, a čekají, co s touto naší šancí i posláním uděláme! Nuže, vzhůru k dialogu!

LITERATURA

BURKE, Peter ; Společnost a vědění Od Gutenberga k Diderotovi. Praha: Karolinum, 2007. 304 stran, ISBN 978-80-246-1319-2

KANT, Emmanuel ; Prolegomena ke každé příští metafyzice, jež bude moci vystoupiti jako věda. Praha: Nákl. Josefa Pelcla, 1916

KLAPETEK, Milan; Bylo, nebylo hrst pohádkových motivů s výkladem. Brno: Bekros, 2012. 61 stran, ISBN 978-80-2601-479-9

WEBER, Max ; K metodologii sociálních vied. Bratislava: Pravda, 1983

KONTAKT

Milan Klapetek, ThMgr.

Adresa: Otakara Ševčíka 64, 636 00 Brno

Tel.: 541148809

e-mail: klapetek@lfi.vutbr.cz

(fotografie v článku z archivu autora)